

SZÉKELY DÉNES

AZ EGYHÁZ AZ EZREDFORDULÓN

Mit den Ereignissen der Jahre 1989-92 hat eine neue Periode in der Geschichte Europas und der Welt begonnen. Wir sind gegenwärtig Zeugen einer Entwicklung in Europa, die niemand vorausgesehen und vorausgesagt hat. Der „Ostblock“ hat sich aufgelöst, politische und wirtschaftliche Systeme sind in sich zusammengefallen, der eiserne Vorhang wurde hinweggefegt wie Zeitungspapier vom Wind. In diesem Fall haben die Kirche, der Papst, seine Person und Äußerungen einen großen und keineswegs zu unterschätzenden Anteil an den Veränderungen gehabt. Sie haben alle die Zeichen der Zeit erkannt. Niemand kann heute sagen, wie Europa in fünf oder zehn Jahren aussehen wird, wie die wirtschaftlichen Zusammenschlüsse und die politische Zusammenarbeit gelingen werden, wohin der kulturelle Austausch führt. Eines jedoch erscheint als sicher: Europa wird pluralistisch sein. Europa wird pluralistisch sein, und wir haben uns zu fragen, was Kirche in einem pluralistischen Europa heißen könnte. Diese neue Situation bedeutet eine außerordentliche Herausforderung für das Christentum von heute. Die Kirche muß ihren Platz und ihre Rolle in der veränderten Gesellschaft wieder finden und eine Sprache sprechen, die die Welt versteht. Sie soll mit der Neu-evangelisierung die christlichen Werte in die Gesellschaft, in die Politik, und in das Vereinigte Europa hineinbringen, damit könnte sich das neue Europa an die Wurzeln erinnern, aus denen das alte Europa gewachsen ist. Wir kommen bei der Behandlung dieser Frage nicht am II. Vatikanischen Konzil und an den Sozialenzykliken des Papstes vorbei. Das neue Europa und die Kirche haben viele Sorgen und Probleme, aber auch einige Ideale. Es wird die Christen daran messen, ob und wie sie dazu helfen, daß diese Ideale verwirklicht werden.

Az 1989-92-es évek változásaival új korszak kezdődött Európa és a világ történetében. A kommunizmus bukása, a Szovjetunió szétesése, az európai volt kommunista országok demokratizálódása, a berlini fal leomlása – mind-mind azt jelzi, hogy új helyzet alakult ki. Megszűnt az 1945-ös jáltai egyezményvel kettéosztott Európa, az Egyesült Államok – Szovjetunió bipolarizmus a világhatalmi törekvésekben, viszont az Európai Közösség (a leendő egyesült Európa magja) egyre nagyobb szerepet kap a világpolitikában. Európa egyesülése elkezdődött, bármennyire is erős még a nacionalizmus egyes országokban, bármennyire nem tartják tiszteletben a kisebbség jogait. Az egyház is az egységesülő Európa esélyeinek távlatában vizsgálja, tervezi az új evangelizálást. II. János Pál pápa számtalan alkalommal szólt Európa közös keresztény gyökereiről, amelynek felélesztése az óhajtott egység egyik alapvető követelménye. A katolikus egyház számára, küldetése szempontjából, történelmi kihívást jelent az új európai helyzet. Világos mindenki számára, hogy a visszanyert politikai szabadság, a demokratikus fejlődés elindulása etikai problémákat is magával von: a jólétet biztosító gazdasági

fejlődés mellett erkölcsi megújulásra is szükség van. Az európai demokráciák (demokrata pártjainak) jelenlegi mély válsága világosan mutatja, hogy erkölcsi megújulás, igazi keresztény szellemiség nélkül nem lehetséges. Erkölcsi megújulás nélkül nem lehet megteremteni az igazságos társadalmi rendet, ahol a vezetők a közjó szolgálatát, nem pedig egyéni önző érdekeiket, hatalmi törekvéseiket tartják szem előtt, ahol az állampolgároknak biztosítják a valódi demokratikus részvételt, ahol érvényesül a szolidaritás és a szubszidiaritás. A katolikusok számára mindehhez támpontokat ad az egyház szociális tanítása.¹

A II. vatikáni zsinat is párbeszédet és ablaknyitást sürgetett, nem elkülönülést. Ma azt valljuk, hogy a bezárkózás ellentétes az egyház missziós küldetésével. A bezárkózás alapján véve félelmet fejez ki, hogy az egyre kevésbé vallásos társadalomban nem tudunk megmaradni.² A félelem jogos, hiszen a kisebbségnek mindig nehezebb megállnia a lábán. Ugyanakkor ez kishitűség, vagy hit nélküli félelem. Nem bízunk abban, hogy Jézus Krisztus, aki egyházat alapított, itt maradt velünk és velünk együtt próbálja áthatni a társadalmat és megvalósítani mindazt, amiért a földre jött. Ha megpróbálunk egy picit erősebben hinni, akkor nincs mitől félnünk. Akkor bízhatunk abban, hogy nem az iskoláink nagy száma, hanem a hitünk erőssége az, amely társadalmilag fontossá válik. Ha pedig hitünk erősségéből indulunk ki és nem a politikai hatalmunkból vagy az intézményrendszerünk erősségéből, akkor nyugodtan gondolkodhatunk arról, hogy mi a jó a társadalom számára. Kiváltságunk, hogy olyan időket élünk, amelyek bár meglehetősen nehezek, mégis láthatóvá tették és teszik számunkra Isten nagyszerű beavatkozásait.

Mi az egyház szerepe ebben a megváltozott társadalomban? *Az egyház feladata az idők jeleinek vizsgálata és a társadalom új evangelizálása.* Az egyház evangelizációs küldetése magában foglalja a szociális tanítást is, mely arra irányul, hogy nem a külső körülményeket kell megváltoztatni ahhoz, hogy érvényesüljön a társadalmi igazságosság, hanem az embereket belülről kell erkölcsileg megváltoztatni, hogy ők maguk egy olyan társadalmat építsenek fel, ahol érvényesül az igazságosság. Nem kétséges, hogy ez elméletben nagyon szép, de a gyakorlatba lassan megy át. Az egyház feladata ugyanaz ma is, mint korábban a Jézusé volt, aki „nem

¹Vö. *Európa és a magyarság* (SZABÓ Ferenc, szerk.), in *Távlatok* 4-5 (1993) 425-426.

²Magyarországon jellemző a vallásgyakorlat csökkenése: a katolikusok 15%-a rendszeresen, 17%-a alkalmanként gyakorló. A többi felnőtt közül 35-40% vallásosnak mondja magát, de nincs kapcsolata az egyházzal. Vö. TOMKA Miklós, *Ungarns Katholiken in der pluralistischen Gesellschaft*, in *Stimmen der Zeit* 5 (1999) 329-340.

azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon” (vö. Mt 20,28). Ezt a hivatását az egyház csak akkor tudja hatékonyan betölteni, ha ismeri azt a környezetet, amelyikben megszólal, tud beszélni hallgatóinak nyelvén, érti gondolatait és vágyait. Végül pedig tisztában kell lennie önmagával is, saját belső lehetőségeivel, adottságaival. Ezeket a külső és belső adottságokat tesszük vizsgálat tárgyává az alábbiakban.

1. Az idők jelei és korunk

Az embert egy életen át foglalkoztatja a jövő kérdése, de leginkább akkor, ha a jelen nyomasztó teherként nehezedik rá. Az őr már a kereszténység előtti időben a virrasztás és figyelmeztetés jelképe volt. Feladata, hogy őrködjön és figyelmeztesse a népet: persze csak akkor érhet célt, ha a nép törődik a figyelmeztetéssel (vö. Ez 33,1–9; 3,17). A babiloni uralom bukását remélő Izajás próféta kiáltást hall: „Órálló, meddig tart még az éjszaka?” (Iz 21,11). Az éjszaka a szorongatott helyzet jelképe, de a szabadságé is. A háttérben ott a reménység, hogy nemsokára felvirrad a hajnal, és a nagy fordulat már nem sokáig várat magára. Az őrszem ugyanakkor visszafogottságra is int, hiszen a vakremény többnyire csalódást okoz – még nem eléggé tisztáztak a viszonyok. Okosan tesszük, ha megzabolázzuk türelmetlenségünket.

Hasonló képpel él a Biblia akkor is, amikor *az idők jeleiről* beszél (vö. Mt 16,1 kk.; Lk 12,54 kk.). Itt is tapasztalható bizonyos visszafogottság: „A föld és az ég jeleiből tudtok következtetni, miért nem ismeritek fel a mostani idő jeleit?” (Lk 12,56). A földművest nem téveszti meg az időjárás. Fontos tehát, hogy felismerjük az idők jeleit és annak függvényében cselekedjünk. A II. vatikáni zsinat ugyancsak bibliai alapokra hivatkozik, amikor többször is említést tesz „az idők jeleiről”, s arról, hogy ezek felismerése és megkülönböztetése nélkül aligha alkothatunk képet a mai egyház helyzetéről és küldetéséről: „Az egyház kötelessége (...), hogy szüntelenül vizsgálja és az evangélium fényénél értelmezze az idők jeleit, enélkül ugyanis nem adhatja meg minden egyes nemzedéknek a korszerű választ az örök emberi kérdésekre az evilági és túlvilági élet értelméről, és a kettőnek egymással való összefüggéséről. Ismernie és értenie kell tehát azt a világot, amelyben élünk: várakozásait, törekvéseit és sokféle formában megmutatkozó drámaiságát” (vö. GS 4.).³

³Vö. LEHMANN, Karl, „Órálló, meddig tart még az éjszaka?” *Mit tehet az egyház a társadalom és az állam sérülékeny rendjének láttán?*, in Mérleg 4 (1997) 396-397. A „Gaudium et spes” a II. vatikáni zsinat lelkipásztori konstitúciója az egyház és a mai világ viszonyáról (a továbbiakban GS). Lásd még GS 11; UR 4; AA 14; PO 9.

A 20. század második fele, de különösen a század utolsó évtizede radikális változást hozott a társadalomban – az idők jelei megszaporoztak, az események felgyorsultak. Ebből a változásból nem hagyható ki az egyház szerepe sem. Az ideológiai blokkok közötti különbség megszüntetéséhez hozzájárult XXIII. János pápa óvatos közeledése a Szovjet-unióhoz, majd pedig VI. Pál pápa keleti politikája (Ostpolitik), mely végül a berlini fal leomlásához vezetett.⁴ Szakértők véleménye szerint döntő fordulatot jelentett az 1978-an esztendő, amikor lengyel származású pápa került Szent Péter székébe. II. János Pál pápa személye és első lengyelországi látogatása befolyásolta a kelet-európai eseményeket, serkentőleg hatott a kommunizmus összeomlására.⁵ 1989 decemberében nagy izgalommal vártuk Rómában az akkori szovjet pártfőtitkár tisztelgő látogatását a Vatikánban. Akkor még nem tudhattuk, hogy II. János Pál pápa tárgyalása Mihail Gorbacsovval fordulópontot jelentett a Szentszék és a Szovjetunió kapcsolataiban, nevezetesen a vallásszabadság elismerését hozta meg a Szovjetunióban. Megtört a jég! Természetesen senki sem vitatja, hogy a kommunista ideológia bukása nem őszinte „pálfordulás” eredménye, hanem elsősorban gazdasági csőd és a megígért földi paradicsom meghiúsulása. Ez is egy jel a sok közül, de semmiképpen nem elhanyagolandó.

Az idők jeleinek helyes értelmezéséhez elengedhetetlen a pártatlanság, a független, objektív történelmi szemlélet, a kritikus reflexió. Ahhoz, hogy az események horderejét felbecsülhessük, kétségtelenül szükségünk van élettapasztalatra, okosságra és a mérlegelés művészetére. Ebben lehet segítségünkre a hit, amely a Szentlélek világosságától vezérelve eredményesebben választja szét a búzát és a konkolyt. Nem kell a csillagok járását fürkésznünk, de hibát követnénk el, ha figyelmen kívül hagynánk, netán lebecsülnénk a tudomány felismeréseit. Ilyen értelemben kutatjuk mi is az idők jeleit – miként a hang Izajásnál: „Órálló, meddig tart még az éjszaka?” –, egyházunknak a társadalomban elfoglalt helyét szem előtt tartva. Jóllehet az egyház kegyelmi valóság és látható közösség egyszerre, vagyis isteni és emberi elemekből áll (vö. LG 8.), az emberi oldala, a szervezet, a látható közösség vizsgálata hozzásegíti az egyházi vezetőket, a lelkipásztorokat és a híveket ahhoz, hogy a helyzet ismeretében jobban teljesíthessék küldetésüket, az üdvösség művének és embertestvéreiknek szolgálatát.

⁴Vö. ALBERIGO, Giuseppe, *Il Concilio Vaticano II e le trasformazioni culturali in Europa*, in *Cristianesimo nella storia*, 2 (1999) 383–405, itt 397.

⁵Vö. DELÉTRAZ, Hugues, *Európa egysége felé*, in *Távlatok* 2 (1998) 204.

2. Az egyház és a Közép-Kelet európai események

A közép-kelet európai népek 1989-90-ben olyan változáson mentek keresztül, amit senki sem várt, s amire – valljuk be őszintén – nem is voltak felkészülve. Ami 1990-ben történt Kelet-Európában, nem volt más, mint Isten beavatkozása a történelembe. Évtizedeken keresztül úgy tűnt, hogy a Szovjetunió olyan hatalmas, hogy ha netán össze is omlik valaha, „haldoklása” hosszú és lassú bomlás lesz, amit a főszereplő kortársak már nem élhetnek meg. Kelet-Európa népei nem akartak hinni a szemüknek, amikor szemük láttára omlott össze a legyőzhetetlennek hitt orosz medve, eltűnt a vasfüggöny, leomlott a berlini fal. A radikális keleteurópai változás a nyugatot is váratlanul érte. A nyugat hozzászokott a kétpólusú világrendhez, mind politikai, mind gazdasági szempontból. Alapjában véve még ma sem tud mit kezdeni az új helyzettel. Nehezen akarja visszafogadni Európába a keleteurópai nemzeteket, mert félti jólétét, kényelmét. Az euró-atlanti törekvések kétoldalú tárgyalásainak halogatása, a vízumkényszer bevezetése, feloldása majd újbóli visszavezetése mind a Nyugat bizonytalanságára vallanak. Az 1989-es változások sok agyonhallgatott és a tudatalattiba száműzött problémát hoztak a felszínre, amelyeknek megoldására sem Keleten sem Nyugaton nincs kész recept. Európa népeinek együtt, közös összefogással kell kialakítani azt az új világot, amit európai közösháznak, Egyesült-Európának neveznek. Mindkét részen tudni kell felejteni, bocsánatot kérni és lemondani a békés egymás mellett élés érdekében. Mind Nyugat, mind Kelet-Európának le kell mondania arról az expanziós politikáról, hogy valamilyen eszközzel meghódítsa a másik felet, terjeszkedjen. Az már csak természetes, hogy a terjeszkedési igény, míg korábban csaknem mindig politikailag nyilvánult meg, ma gazdasági vagy éppen kulturális arculatot is ölthet (pl. a törökök terjeszkedése a Balkánon és Magyarországon, vagy Napóleon hadjáratai Keleten, nem is beszélve az első és második világháború borzalmairól, vagy a vietnámi háború esztelen vérfürdőiről).⁶

Ma senki sem tudja megmondani, hogy Európa hogyan fog kinézni öt vagy tíz év múlva, a tagországok közötti gazdasági, politikai és kulturális együttműködés hová fog elvezetni. Egy azonban biztos: *a jövő Európája pluralista lesz.* A történelemben messze vissza kell mennünk, hogy a maihoz hasonló helyzetet találjunk. Talán a 4. században a római császár valláspolitikája hasonlít leginkább a mai kialakult helyzethez. Nagy Konstantin (306-337) császár 313-ban leállította a keresztényüldözést és

⁶Vö. BOLBERITZ Pál, *Szabadság és erkölcs.* Budapest 1998, 72–76.

hivatalosan is a Római Birodalom vallásává tette. A püspökök világi hivatalokat vállaltak, a világi hatóságok templomokat, palotákat építettek, s a keresztségre jelentkezők hosszú sorban várakoztak. Az egyház történetében ezt a hirtelen változást nevezik „*konstantini fordulatnak*”. Az egyház nem volt felkészülve a hirtelen változásra. Minden területen új szervezeteket, intézményeket kellett létrehoznia, hogy feladatának megfeleljen. Különbféle nehézségekkel kellett szembenéznie, melyben a császár segítségét kérték (pl. az eretnek donatisták, ariánusok megfékezése). Az egyház befolyása olyan hirtelen megnőtt, hogy Nagy Theodosius (379-395) császár a 380. február 28-án kelt „*Cunctos populos*” vallásrendelettel a kereszténységet államvallássá tette.⁷

Bizonyos szempontból az akkori helyzet hasonlít egy kicsit a maihoz. Az egyház elnyomása a volt kommunista államban egy csapásra megszűnt. Ma szabadon, állami befolyás nélkül lehet püspököket kinevezni, törvénytelenül elvett egyházi épületeket lassan visszaszolgáltatni az egyháznak, a korábban bezárt szemináriumok újból megnyithatták kapuikat. Ennek az új valláspolitikának az elindítója Gorbacsov volt, s a jövő ezt a változást valószínű „*gorbacsovi fordulatnak*” fogja majd nevezni. A hasonlat egy kissé sántít, azonban vannak közös vonások, de különbségek is. A közös vonás közül megemlíthetjük a külső ellenséget, mely az egyház megsemmisítésére törekedett, vagy a pragmatista valláspolitikát, melynek alapja a gazdasági, politikai összeomlás volt. Azonban sem Nagy Konstantin, sem pedig Gorbacsov nem tért meg, jóllehet ez utóbbit gyermekkorában megkeresztelték, míg az előbbi csak halála előtt vette fel a keresztséget. Sem a Római Birodalom, sem a Szovjetunió nem tért meg, pedig mindkét esetben a kereszténységnek döntő szerepe volt a változásokban. Ami a különbséget illeti megállapítható, hogy a jelenlegi helyzetben nem lesz a kereszténység államvallás, az állam és egyház közötti viszony nem fog a középkorba visszavezetni. Az új politikai erők nem a vallást keresik – írja W. Zauner cikkében –, hanem megoldást a szociális és gazdasági problémákra. Az egyháztól csupán támogatást várnak.⁸

⁷ „Az egyház társadalmi helyzete olyan kedvező volt, mint addig még soha: elismert államvallás lett, a pogány kultuszokat eltávolították a közéletből, a Római Birodalom lakosságának nagy része – legalábbis külsőleg – keresztény volt. A császári uralom megóvta az egyházat az eretnekségtől és a szakadásoktól, és az egyházi törvények továbbfejlesztésén fáradozott.” HEUSSI, Karl, *Az egyháztörténet kézikönyve*, Budapest 2000, 121.

⁸ Vö. ZAUNER, Wilhelm, *Christsein im neuen Europa*, in *Theologisch-praktische Quartalschrift* 1 (1991) 119–120.

3. Az egyház társadalmi elkötelezettsége

Nem kell jövőkutatónak lenni ahhoz, hogy tudjuk, az egyházak a harmadik évezredben is jelen lesznek a társadalomban, s jelentős társadalmi szerepük lesz. A lassan bontakozó demokráciában is nyilvánvalóvá lesz az egyházak nyilvános, közéleti jelenléte és tevékenysége.⁹ Az őszintéséghoz az is hozzátartozik, hogy a közéleti szerepvállalás sem az egyházakon belül, sem pedig a társadalom számára nem egyértelmű. Az egyházakon belül többféle álláspont létezik, de a társadalom véleménye is megosztott. Míg Magyarországon a lakosság több mint három-negyede sürgette az egyházak bevonását a szociális, kulturális és társadalmi kérdések megoldásába,¹⁰ addig Romániában hivatalosan nem sokat beszélnek a kérdéstről, de annál jobban vitatják, hogy az igazságtalanul elkobzott egyházi vagyont visszaadják-e vagy sem. A rengeteg beadvány, tárgyalás, kérés és ígéretés, mind eredménytelen maradt.¹¹ Anyagi alap nélkül pedig tehetetlenségre van ítélve az egyház.

Ugyanakkor a társadalom az egyháztól várja, hogy békét teremtsen, hogy az ellentétekben közvetítsen, hogy közösségeket teremtsen és szolidaritásra neveljen, de nem utolsó sorban erkölcsi útmutatást vár az egyház(ak)tól. A béke, a rend, az erkölcs utáni vágyak megvannak a kézzelfogható, gyakorlati eredményei is. A társadalom mindenekelőtt nem tanítást vár, hanem gyakorlati szeretetet: a nyomor csökkentését, a hajléktalanok gondozását, utcagyerekek felkarolását, az alkoholisták és egyéb szenvedélybetegek kezelését, az öregek, betegek, fogyatékosok ápolását. Az ország nehézségeinek növekedése éppúgy erősíti ezt az igényt, mint annak belátása, hogy sem a szociálpolitika, sem az egészségügyi hálózat nem elegendő ezeknek a gondoknak a megszüntetésére. Azt is be kell látni, hogy az egyházak a beléjük vetett csodahitnek nem tudnak megfelelni.

Az egyház szociális tanítása szerint a hiteles politikai cselekvés a *közjó szolgálatára* irányul. A közjó „magában foglalja mindazokat a társadalmi életfeltételeket, amelyek között az emberek, családok és társulások

⁹ Vö. TOMKA Miklós, *Csak katolikusoknak*, Budapest 1995, 61.

¹⁰ Vö. TOMKA Miklós, *Csak katolikusoknak*, Budapest 1995, 66.

¹¹ A gyulafehérvári Főegyházmegye csak az utóbbi két évben hat alkalommal igényelte vissza ingatlanjait, de hiába. A Főegyházmegye 509/1999. 03. 17-én öt ingatlant kért vissza és visszakapott hármat, amiből tulajdonképpen csak egyet vehetett használatba – a dévai ferences kolostort, amit már korábban is használt. A többi iktatószám szerint: 509/1999. 08. 31-én 30-at, 1962/1999. 10. 25-én 138-at, 1571/2000. 10. 09-én 10-et, 1571/2000. 11. 15-én 10 ingatlant igényelt vissza a Román Kormánytól, ill. a Vallásügyi Államtitkárságtól, de egyetlen ügyet sem rendeztek.

teljesebben és könnyebben érhetik el végső céljukat” (GS 74.). Az *életfeltételek*, amelyekről a zsinat bezél, a személy alapvető jogai: az erkölcsi és kulturális értékek, az együttélésre vonatkozó törvények, a biztonság, a jólét, stb. A béke és biztonság a maga történelmi formájában ingatag, változékony, ezért a „fenntartása minden embertől megköveteli, hogy állhatatosan uralkodjék a szenvedélyein, a közhatalomtól pedig, hogy éberem örködjék” (GS 78.). A hiteles politika tehát mindenre figyel, ami az ember javára, vagy ellenére történik, s mindig az a feladata, hogy határozottan, kitartóan dolgozzék a közjóért. Sokszor különböző nézeteket kell összehangolnia. Éppen ezért szükség van egy olyan tekintélyre – demokratikusan megválasztott kormányra –, amely a polgárok szándékait, törekvéseit irányítja, mert ha mindenki a maga elvét követné, akkor a közösségek széthullanának. A kormány tekintélyét viszont az dönti el, hogy miként támogatja az állampolgárok személyi jogait, és mennyiben segíti elő a szociális problémák megoldását. A hatalomnak mindig együtt kell munkálkodnia a néppel – a népért. Előnyére válik, ha figyelembe veszi a sokszínűséget, és ha a konkrét történelmi helyzetekben bölcs döntéseket hoz.

II. János Pál pápa *Centesimus Annus* (1991) enciklikájában pontosan lefektette az állam feladatait (vö. 40. pont). Az államnak az a feladata, hogy biztosítsa a közös javak védelmét és fenntartását, mert ezeket a piaci erők egyedül nem képesek szavatolni. Ugyanúgy, ahogy a kapitalizmus korai szakaszában az államnak kötelessége volt a munkások alapvető jogainak védelme, ugyanúgy ma is, az új kapitalizmusban az állam és az egész társadalom feladata a kollektív javak védelme, melyek – többek között – az egyes személyek személyes céljainak elérését alapvetően biztosítják. Más helyen rámutat, hogy az államnak ellenőriznie kell a szabadpiac erőit, hogy biztosítsa a társadalom minden tagja számára az alapvető szükségletek kielégítését (vö. 35. pont). Arra a híressé vált kérdésre, hogy vajon a volt kommunista országoknak kapitalistákká kell-e válniuk, óvatosan válaszol az enciklika, elutasítva a kapitalizmus minden olyan formáját, melyben „szigorú jogi keretek nem állítják azt a maga teljességében az emberi szabadság szolgálatába” (42. pont). Ez az óvatos válasz sejteti, hogy a szabadpiacon kívül más szabályozó erőknek is működniük kell, és ezek egyike a szükséges korrekció, amelyet csak az állam hatalma tud biztosítani.

A szociális enciklikák sorát a 19. század végén a *Rerum Novarum* (1891) nyitja meg, mely a kapitalizmus korai szakaszában jelent meg. XIII. Leó pápa és utána a többi pápák óvnak a kapitalista-liberális rend-

szer igazságtalanságaitól, követelik a munka és a munkások jogát, illetve újabban az egész ember és minden ember teljes fejlődését sürgetik, ami a kommunizmus bukásával még nincs megoldva: világméretű szolidaritásra és az igazságosság nemzetközi távlatokra kiterjedő előmozdítására van szükség (vö. Centesimus Annus, 32-36. és 42. pontok). A Rerum Novarum enciklika részletesebb ismertetése nélkül szeretném megjegyezni, hogy a kor, amelyben megjelent, a polgárosodás, az ipari társadalom kialakulása, a liberalizmus, a forradalmak, a nemzeti ébredés és államalakulások időszaka. Az akkori egyház is megtapasztalja az átalakulás nehézségeit: munkáskérdés, kizsákmányolás stb. Az ember gyakorlatilag munkaeszközzé, szerszámmá vált, és az értékrendben a gazdasági élet került az első helyre, mindent a piaci törvények uraltak, akárcsak ma. XIII. Leó pápa a körlevélben nem csupán szociális problémákkal, s azok megoldásával foglalkozik, hanem társadalmi tanítást ad. Időnként szemére vetik, hogy megkésett vele.¹² Tény, hogy az egyháznak van egyfajta, történelemből fakadó nehézkessége: az első hírekre nem szokott mindjárt végleges megnyilatkozásokat tenni, hanem meg szokta várni, amíg a hirtelen fellángolások lecsillapodnak és következtetéseket lehet már levonni. Lehet rajta vitatkozni, hogy ez jó módszer-e vagy sem, de ebben különbözik a katolikus egyház politikája a napi politikától. A napi politika naprakészen megnyilatkozik, hozzászól mindenhez, és így sokszor ellentmondásokba keveredik. A katolikus egyház ezzel szemben várni szokott, és akkor kezd nyilatkozni, amikor már lehet látni a körvonalakat. Ekkor szembesíti azt a keresztény tanítással és ilyen értelemben szokott ítéletet kimondani. Tehát nem véletlenül várt XIII. Leó pápa ezzel az enciklikával.¹³

A mai megváltozott viszonyok között az egyház számára újból a próbatétel ideje érkezett el. A társadalom többsége vallásosnak mondja magát¹⁴, nagy várakozással tekint az egyház(ak)ra, de ugyanakkor kritikusan figyel, megfelelnek-e az egyházak a mai elvárásoknak. Óriási feladatokkal kell szembenéznie: a romokból újrászervezni az életet. Elég csak a

¹² A Kommunista Kiáltvány 1848-ban jelent meg, K. Marx: A tőke c. műve 1867-1894-ben. Lásd bővebben: *Az egyház társadalmi tanítása*, (szerk. TOMKA Miklós és GOJAK János, szerk.), Budapest 1991.

¹³ Vö. BOLBERITZ Pál, *Szabadság és erkölcs*, Budapest 1998, 113-118.

¹⁴ Európa lakosságának 57,3%-a vallásosnak mondja magát, míg Észak-Amerika 80,4%-a. Ami a vasárnapi vagy a havonkénti rendszeres templomlátogatást illeti, Európában vasárnap 25,8%, havonta 10,8%, míg Észak-Amerikában ez az arány magasabb: azaz a hívek 41,8% vasárnap és 14,1%-a havonta rendszeresen jár a templomba. Vö. P.M. ZULEHNER/ DENZ, Hermann, *Wie Europa lebt und glaubt*, Düsseldorf²1994, 18. 37.

hitoktatás bevezetésére gondolnunk, a hitoktatók és hittanárok képzésének elindítására, a szerzetesrendek újraindítására, a kórházi és börtön-pasztoráció megszervezésére, az írott és elektronikus sajtó felhasználására. Az egyház számára új helyzetet jelent, hogy nincs többé sem az üldözöttek szimpátiát ébresztő szerepében, sem hatalmi pozícióban, amelyből diktálhatna. Be kell látnia, hogy – főleg a fiatalok körében – kisebbségi helyet foglal el a társadalomban. Számolnia kell azzal is, hogy sokak számára még ma sem természetes az egyház jelenléte a társadalomban: helyét inkább a magánszférában, a személyes életvitel területén akarnák kijelölni. Az egyház lényegéből adódik, hogy ezzel nem érheti be: el kell foglalnia az őt megillető helyet a társadalomban, mégpedig azzal a küldetéstudattal, hogy szava van az emberekhez, s részt kell vállalnia a társadalom fejlesztésében, jobbításában is. Ez kihívást, megmérettetést jelent. Azt is tudomásul kell venni, hogy elképzeléseit az egyház nem tudja hatalmi úton, vagy többségi szavazattal elfogadtatni. Egy lehetőség marad: *a hiteles tanúságtétel*. A mai társadalom tetteket vár, hogy hinni tudjon. Az egyház szolgálata a társadalomban olyan kovász lehet, melytől megkel az egész tészta. A kérdés csak az: engedik-e és tudja-e vállalni az egyház a gyakorlatban a kovász szerepét? Képes-e odaadni életét/ szolgálatát a társadalomért? Ha nem vállalja fel küldetését, akkor hitelét veszti, olyan lesz, mint az ízét vesztett só.

4. Az Egyház politikai elkötelezettsége

Az állampolgárok szerepéről a politikai életben II. János Pál pápa az 1990-ben megjelent *Cristifideles laici* kezdetű enciklikájában ezt írja: „A szeretetet, amely a személyt szereti és szolgálja, nem lehet elválasztani az igazságosságtól, a maga módján mindkettő a személy jogainak teljes elismerését követeli meg, és az egész társadalom összes struktúrájával és intézményével együtt a személyt kell hogy szolgálja. A világi hívők a személy és a társadalom szolgálatának már előzőleg jelzett irányát követve, az evilági ügyek kersztény szellemű intézése során *semmi módon nem mondhatnak le a politikai életben történő részvételről*. Vagyis arról a sokrétű és szerteágazó gazdasági, társadalmi, törvényhozói, irányítási és kulturális munkáról, amelynek célja szerves és intézményes módon a közjó előmozdítása” (42. cikkely). Tehát a politikai szerepvállalás a közjó érdekében történik. A közjó pedig, amint már korábban láttuk, olyan társadalmi életfeltételeket jelent, amelyek megkönnyítik a végső cél elérését. Az egyház és hívő keresztények szerepvállalása a politikai

életben mindig véleménykülönbséget eredményezett. Legalább három különféle magatartást különböztethetünk meg.

Annak ellenére, hogy a világi hívők számára mintegy erkölcsi kötelesség a politikai életben való részvétel, sokan kívül állónak tartják magukat a politikától, óvatosságra intve másokat is, és azokat becsülik jobban, akik politikamentesen élnek. Mások aktívan bekapcsolódnak a politikába, mert fontosnak tartják az abban való részvételt. S végül vannak, akik egyenesen hivatásként fogják fel és sajtóságos küldetésnek tartják a politizálást. Ezek az emberek fontosnak tartják, hogy párbeszédet folytassanak és együtt működjenek minden jószándékú emberrel. A II. vatikáni zsinat tiszteletet tanúsít az őszinte politikai cselekvés iránt, „elismerésre méltónak tartja azok munkáját, akik embertársaik szolgálatában az állam javának szentelik magukat és vállalják a tisztség terheit” (GS 75.), azonban azok a keresztények, akik a közélet területén kívánnak tevékenykedni, „minden erejükkel azon kell igyekezzenek, hogy döntéseik összhangban legyenek az evangéliummal” (VI. Pál: Octogesima Adveniensi, 46.). A keresztények szolidárisak az emberi közösséggel, ezért nem fordulhatnak el a világtól. A szolidaritás pontosan arra mutat rá, hogy felelős vagyok a másikért.

Az 1989-es fordulat óta Európában a keresztények immár szekularizált társadalomban élnek: a volt kommunista országokban megszűnt ugyan a politikai ateizmus és az egyházak elnyomása, de az elvilágiasodás és a vallási közömbösség, a jólétre korlátozódó gyakorlati materializmus egyre aggasztóbb méreteket ölt. A katolikusoknak mint állampolgároknak részt kell venniük a politikai vitákban, védeniük kell saját jogaikat és mások jogait, igyekezniük kell olyan társadalmi-politikai légkört teremteni, ahol – a világnézetek pluralitása ellenére – lehetséges egy bizonyos minimális etikai konszenzus. Sokszor a hívők azért közömbösek a politikai vitákkal, pártokkal szemben, mert „piszkosnak” tartják a politikát, és ezért visszavonulnak a „privát” szférába. Ez a magatartás azonban lemondás arról, hogy az evangélium kovászával a közéletet is megkelesszék. A társadalom feladata, hogy rehabilitálja az elfajult politizálást. A politika rehabilitálása azt jelenti, hogy a jogok és a béke eszközevé kell válnia.¹⁵ A hívők szemében is újra kell értékelni a politikát, és elkötelezettségre kell serkenteni őket, azon túl, hogy gondoskodni kell keresztény szellemű káderek képzéséről. Az a társadalom, amely alábecsüli a politikát,

¹⁵ LA VALLE, Raniero, *La politica come è e come deve essere*, in *Rivista di teologia morale*, 99 (1993) 325.

veszélyben forog. Sürgető feladat tehát a politika rehabilitálása minden területen: a családban, az iskolai nevelésben, a közgazdaságban, a társadalmi gondozásban, a kultúrában. Az igazi értékek átadása nevelés révén a nemzet jövőjének biztosítója.¹⁶

Az egyház politikai szerepvállalását viszont másképp kell megítélni, mint az egyénekét. Az egyház nem horgonyozhat le semmiféle párt és politika mellett, hanem nyitottnak kell maradnia mindenki előtt, mivel egyetemes küldetést teljesít – minden embernek hirdeti az Evangéliumot, és közvetíteni akarja a krisztusi megváltás kegyelmét –, nem kötődik semmiféle politikai rendszerhez, nem ad konkrét recepteket a katolikusoknak a gazdasági-társadalmi-politikai cselekvéshez. Nem mondhatja, hogy „szavazzatok erre, vagy arra a pártra!” Ugyanakkor nem minden gazdasági-politikai rendszert tart egyformán jónak, igazságosnak, hanem – éppen a szociális tanítása révén – körvonalazza azokat a feltételeket, amelyek a hívő embert segíthetik, hogy választását úgy tegye meg, hogy az összhangban legyen örök hivatásával. (Vö. GS 75. és 76. pontok).

Míg a vallásos emberek egymástól eltérő politikai véleménye (vallási alapon) nem kifogásolható, addig az egyház a semlegesség elvét nem adhatja fel, ha nem akar hűtlen lenni Alapítójához, aki minden néphez (réteghez, párthoz, korosztályhoz stb.) küldte. Az elv megvalósítása azonban két okból is nehéz. Egyrészt éppen a Jézusról való tanúságtételből, a rászorulókkal melletti állásfoglalásból és a keresztény szabadság hirdetéséből az is következik, hogy az egyháznak határozottan fel kell emelnie szavát minden antihumánus, kizsákmányoló és vallásellenes elmélettel és gyakorlattal (és ily módon talán bizonyos pártokkal és mozgalmakkal) szemben. Másrészt hiába törekszik az egyház a pártokkal „egyenlő távolságra”, ha az egyes pártok elhatárolják magukat az egyháztól, vagy éppen vallás- és egyházellenes programot hirdetnek.

Egy másik szempont, az egyház visszautasítja, hogy bárki azt állítsa, hogy ő keresztényebb, mint a másik vagy éppenséggel csak ő az igazán keresztényi és egyházas, a másik pedig nem az. Ennek a következtetésnek az a jézusi figyelmeztetés a lényege, hogy „nem jut be mindenki a mennyek országába, aki mondja nekem: Uram, Uram. Csak az, aki teljesíti mennyei Atyám akaratát” (Mt 7,21). A Jézushoz igazodás mércéje pedig az éhezőknek enni adni, az idegenek el- és befogadni, a rászorultakat támogatni, a sérültek gyógyítani, az üldözötteket és a büntetésüket

¹⁶ Vö. SZABÓ Ferenc, *Etikai támpontok a szekularizált társadalomban*, in *Távlatok* 3 (1999) 332–334.

töltöket szeretettel körülvenni – csupán olyan norma, ami meglehetősen független az egyházi szervezettel és intézményekkel szembeni bizalomtól, vagy bizalmatlanságtól, de nem független a szociális érzékenységtől. Az igazi kérdés tehát az, hogy ki – melyik párt – szolgálja jobban a társadalmat és mindenekelőtt a rászorulókat.¹⁷

5. Az egyház és az Európai Közösség

Több mint tíz év távlatában ma már tényként állapítható meg, hogy a kommunista rendszerek összeomlása 1989 őszén és a határok megnyitása Kelet- és Nyugat-Európa között új távlatokat adtak a társadalomnak, így az európai egységnek is. Melyek voltak e geopolitikai földrengés okai? A rendszer gazdasági csődje? A kommunista ideológia kifulladására? Egy birodalom szétesése? A társadalom erkölcsi bomlása? Mi volt az egyházak szerepe? A vélemények megoszlanak, amikor az említett tényezők fontosságáról van szó. Tény, hogy a kommunista országokban hiányzott a civil társadalom, így gyakran az egyház játszotta a helyettesítő szerepet, és úgy jelent meg, mint végső menedék. A keresztény hit, jóllehet nem politikai tényező, Közép- és Kelet-Európában azonban döntően irányította a politikai változásokat.¹⁸

Az egyház hozzájárulása Európa egységéhez sokféle. Leginkább közvetve érvényesül a közvéleményben. Valami Európáról szóló tan hiányában a katolikus egyház hozzájárulása azokra a lelki, etikai és kulturális értékekre összpontosul, amelyek Európában érvényesülnek. Nem kell tartani egyes antiklerikális, liberális körök gyanakvásaitól, akik egy „Vatikáni Európa” rémét festik a falra, – mintha a Német-római Szent Birodalom szmóját akarnák feltámasztani. Az egyház első és valószínűleg legfőbb hozzájárulása az európai egységhez abban állt, hogy átadta az egész Európára nézve közös értékeket, természetesen a kereszténység sajátos értékeit, de ezen túl a görög és a latin kultúrából eredő értékeket is.¹⁹ E közös értékek elterjesztése a századok során hozzájárult az európai civilizáció kibontakozásához.

A Szentszék szerepet vállal ma is és képviselteti magát az európai intézményekben. A teljesség igénye nélkül nézzünk meg egypár intézményt: 1962-ben aláírta az Európai Kulturális Megállapodást és így tagja lett a kulturális együttműködést szorgalmazó Európa Tanácsnak. 1974 óta pedig állandó megfigyelőt küld Strasbourgba az Európa Tanácshoz. 1971-ben

¹⁷Vö. TOMKA Miklós, *Csak katolikusoknak*, Budapest 1995. 142.

¹⁸Vö. DELÉTRAZ, Hugues, *Európa egysége felé*, in *Távlatok* 2 (1998) 203–204.

¹⁹Vö. RATZINGER, Kard. Joseph, *Kirche, Ökumene und Politik*, Einsiedeln 1987, 198–207.

létrehozták az Európai Püspökkari Konferenciák Tanácsát (C.C.E.E.), mely együttműködve a protestáns Európai Egyházak Konferenciájával (K.E.K.) jelentős tevékenységet fejtett ki az emberi jogok érdekében és előmozdította az együttműködést Európa népeivel. A Szentszék támogatta azt a békefolyamatot, amelyet a helsinki tárgyalások mozdítottak elő, valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia (C.S.C.E.) létrehozását 1975. augusztus 1-én. Az Európai Közösség püspökei azt óhajtották, hogy jobban tájékoztassák őket a közösség intézményeinek munkájáról. E célból 1980. március 3-án létre jött az Európai Közösség Püspökségeinek Bizottsága (Com. E.C.E.). E bizottság jelen van Strasbourgban és Brüsszelben, közzé tesz egy lapot ezzel a címmel: „Európa napról napra”, hogy tájékoztassa a közösség püspökeit. E közösség a maastrichti szerződés életbe lépése (1993. nov. 1.) óta Európai Unió lett. Tájékoztatója is átalakult és „Europe infos” lett. 1988 októberében Strasbourgban az Emberi Jogok Európai Törvényszéke előtt mondott beszédében II. János Pál pápa hangsúlyozta az emberi jogokat és a szabadságjogot. Az ember jogai mellett a Szentszék védi a népek, nevezetesen a kisebbségek jogait, melynek tisztelete szükséges a nemzetek közösségének megvalósításához. Az ENSZ székházában mondott beszédében 1995 októberében még kifejezettebb volt e téren, amikor felsorolta egy-egy nemzet jogait: „jog a... létezéshez..., jog a saját nyelv és kultúra megőrzéséhez..., jog ahhoz, hogy valaki úgy építse jövőjét, hogy megfelelő nevelést nyújthasson a fiatal nemzedékeknek.”²⁰

Az egyház tehát nemcsak passzív megfigyelője az eseményeknek, hanem hallatja is szavát, amikor európai örökségről, keresztény gyökerekről beszél. II. János Pál pápa számtalanszor nyilatkozott Európáról²¹, így 1988. okt. 8-án az Európa Tanácsban mondott beszédében, amikor azt hangoztatta, hogy az európaiaknak újra magukévá kell tenniük keresztény gyökereiket, hogy újra megtalálják önazonosságukat és egységüket. Mint elődei, II. János Pál Európát a maga egészében tekinti, különös figyelmet szentel, talán lengyel származása miatt, Kelet-Európa országainak. 1981-ben Szent Cirill és Metódot Európa védőszentjeinek nyilvánítja Szent Benedek mellé. 1990. április 22-én a morvaországi Velehrádban bejelenti, hogy az európai püspököket rendkívüli szinódusra hívja össze Rómába. E szinódust 1991. nov. 28. és dec. 14. között azzal a céllal tartották, amit a pápa az európai püspökökhöz intézett (1991. május 13-i) levelében írta:

²⁰Vö. DELÉTRAZ, Hugues, *Európa egysége felé*, in *Távlatok* 2 (1998) 200–205.

²¹A pápa Európára vonatkozó megnyilatkozásait tartalmazza egy 624 oldalas könyv: Giovanni Paolo II: *Europa. Un magistero tra storia e profetia*, Casale Monferrato 1991.

„hogy találkozzék Európa két lelki hagyománya, amelyeket védőszentjei képviselnek; ti. a nyugati hagyomány Szent Benedekben, a keleti hagyomány pedig Szent Cirillben és Metódban ismeri el védőszentjeit.” A szinódus felmérte a helyzetet a kommunista rendszerek összeomlásának másnapján, megvizsgálta Európa evangelizálásának új követelményeit, és arra biztatott, hogy Kelet és Nyugat testvéregyházai osszák meg adottságaikat. Kelet és Nyugat keresztényei újra felfedezték egymást. 1992. március 13–15. között az isztambuli Fanarban, a kostantinápolyi patriarkátus székhelyén az ortodoxia történetében első ízben találkozott 14 ortodox prímási, autokefál és autonóm egyház. 1992. március 24–28. között pedig Budapesten tartották a protestánsok első európai összejövetelét, melyen mintegy 80 protestáns egyház képviselője vett részt Keletről és Nyugatról.²²

Minthogy hiányzik egy pontos terv Európa jövődő megszervezésére vonatkozóan – hacsak legutóbb 2000. december 7-10. között Nizzában megtartott EU-konferencia ezt nem döntötte el –, az egyház számára a következő években – Delétra szerint – három nagy sürgető feladat rajzolódik ki:

1. *A párbeszéd folytatása és elmélyítése Kelet- és Nyugat-Európa keresztényei között*, hogy egymást jobban megismerjék és megértsek. Közép- és Kelet-Európa keresztényi igazságtalansággként élték meg a kommunista totalitarizmus által okozott szevedést; az igazságtalanság a nyugat-európai keresztények részéről érte őket, akiket azzal gyanúsítottak, hogy túl könnyen belenyugodtak Európa felosztásába. Nyugat-Európából nézve úgy tűnik, hogy Közép- és Kelet-Európa egyházai elkötelezték magukat a restauráció folyamatában, amely kétségkívül jogos a vallásszabadság több évtizedes elnyomása után, de ez a restauráció nem készíti fel őket a szekularizációra, amely kezdi áthatni a keleti társadalmakat. Viszont a nyugati társadalmak elkereszténytelenedése, amely – úgy tűnik – nem állt meg, nem serkenti a kelet- és közép-európai keresztényeket arra, hogy sok hitelt adjanak a nyugati egyházak tapasztalatainak. A keleti egyházak tapasztalata tanulságul szolgálhat a nyugatiaknak abban, hogy miként a kommunista tömb sem volt változtathatatlan, és Európa felosztása sem végleges, ugyanúgy Nyugat-Európa társadalmainak elkereszténytelenedése sem kikerülhetetlen. A kommunista rendszerek szinte teljesen vérontás nélküli összeomlása és az európai határok megnyitása felszólít arra, hogy ne tekintsük a történelmet mintegy lepecsételtnek, és folytas-

²²Vö. DELÉTRAZ, Hugues, *Európa egysége felé*, in *Távlatok* 2 (1998) 204–205.

suk reménykedve és meggyőződéssel Európa evangélizálását. Kelet és Nyugat keresztényeinek párbeszédét folytatni kell a katolikus egyházon belül, nevezetesen az Európai Püspökkari Konferenciák Tanácsának keretében, de a különböző felekezetekkel, így az ortodox egyházakkal is.²³

2. *Az ökumenikus párbeszéd folytatása és fokozása* mint a keresztények hozzájárulása az európai egységhez. Itt döntő hozzájárulásról van szó az európai egység és az európai, illetve egyetemes kereszténység jövője szempontjából. Mivel az egyházak Európában szakadtak szét, ezért az európai keresztényeknek kell megtalálniuk és megmutatniuk az egység útjait. Sajnos, a biztató jelek ellenére vannak még hiányosságok. Pl. 1997 júniusában Grazban olyan viták alakultak ki a nők egyházi szerepéről és a prozelitizmus vádjai miatt, amelyek nem igen kedveznek a közeledésnek. Ahogy Jean Fischer, az Európai Egyházak Konferenciája főtárgya mondotta az Európáért rendezett püspöki szinóduson, az egyesülő Európában „a megosztott tanúságtétel csak ellen-tanúságtétel lehet”. Jézus főpapi imája mindenkire érvényes: „Legyenek mindnyájan egyek. Amint te, Atyám, bennem vagy és én tebenned, úgy legyenek egyek ők is mibennünk, és így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem” (Jn 17, 21).

3. Végül II. János Pál pápa felszólítása szerint *az evangélizáló erőfeszítést alkalmaznunk kell az új európai helyzethez*. Ezért az egyháznak tisztáznia kell viszonyát a modernséggel. Galilei rehabilitálása 1992 októberében és Darwiné 1996 októberében ebbe az irányba mutatnak. Azonban még hosszú utat kell megtenni. A II. vatikáni zsinaton, a Szentlélek ihletésére, a katolikus egyház meghirdette az „aggiornamenó”-t. De bizonyos intézményes megmerevedések és görcsös tekintélyi döntések, bizalmatlanságok és gyanúsítások megbénítják a misszós lendületet, és akadályt gördítenek az elé, hogy a zsinat meghozza minden gyümölcsét az európai társadalmakban. Csak ha az egyház derűs és evangéliumi kritikus tekintetet vet a modernségre, csak akkor találhat szava hitelre a modern társadalmakban. Csak miután helyesen felmérte a modernség jelenkori krízisét, csak akkor hoz gyümölcsöt az egyház evangélizációs erőfeszítése a „postmodern” korszak új helyzetében.²⁴

²³A protestáns egyházak 1959-ben megalapították az Európai Egyházak Konferenciáját, amelyhez csatlakoztak az ortodox egyházak is. A tizedik közgyűlés alkalmával 118 európai egyházat gyűjtött össze 1992 szeptemberében Prágában, a következő alkalommal pedig 1997-ben Grazban 123 egyházat. Vö. DELÉTRAZ, Hugues, *Európa egysége felé*, in *Távlatok 2* (1998) 201.

²⁴Vö. DELÉTRAZ, Hugues, *Európa egysége felé*, in *Távlatok 2* (1998) 206–207.

Amint látjuk, akad még bőven tennivaló. Összefogás nélkül e nagy mű nem valósítható meg. A politikusok erőfeszítése csak az egyházak támogatásával lehet sikeres. A nemzetközi feszültségek ellenére a világ népeiben egyre inkább tudatosul a szolidaritás. A nemzeteknek közös érdekük, hogy szorosabbra fűzzék kapcsolataikat. A világ jövője is megköveteli az egység keresését. A globalizáció egyre inkább valósággá válik, főleg az informatika hihetetlen fejlődésével. Európa évtizedek óta keresi az egységet, amely napjainkban egyre gyorsuló ütemben kezd megvalósulni. Ebbe a folyamatba az egyháznak is bele kell kapcsolódnia, mert sem a közös piac, sem a közös pénz még nem teremti meg varázsütésre az egységet. A 21. évszázad küszöbén Európának új evangélizálásra van szüksége, ha a „civilizáció világitótornya és a haladás ösztönzője” akar lenni.

II. János Pál pápa a maga részéről szünet nélkül hangoztatta Európa *keresztény gyökereinek* felélesztését mint a földrész egységének és békéjének alapfeltételét. Európa az Atlanti Óceántól az Uralig keresztény gyökerekből nőtt ki, és ha meg akarja találni (újra megtalálni!) önanonosságát, újra fel kell fedeznie az elfelejtett vagy elvetett keresztény értéket, mert ezek az emberi jogok, a szolidaritás, az igazságosság és a béke alapjai. A pápa 1982. november 9-én így fogalmazta meg „kiáltványát” Santiago de Compostelában: „(...) Santiagóból szeretettel kiáltok hozzád, vén Európa: *Találd meg újra önmagad! Légy önmagad! Fedezd fel újra eredeted! Éleszd fel gyökereidet! Élj újból azokból a hiteles értékekből, amelyek dicsőségessé tették történelmedet, jótékonyá a többi földrészen való jelenlétedet! Teremtsd újjá lelki egységedet, a többi vallások és a hamisíthatatlan szabadságjogok iránti teljes tisztelet légkörében! Add meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené!*”²⁵

²⁵Santiago de Compostela: „Európai hitvallás”, in *Távlatok* 4-5 (1993) 496–499.